כי ישאלך בנך - שיעור בביאור שאלות הפסח

סיכום השיעור

סיכום זרימת הטיעון — שיעור פילוסופי (ערב פסח)

א. פתיחה — „די פיפטע קשיא" אויף מה נשתנה

יעדעס יאָר פרעגט מען אַ **פיפטע קשיא** נאָך די פיר פון מה נשתנה:

> **פאַרוואָס פרעגט מען בכלל אַזויפיל קשיות, אויב דאָס יונגל האָט שוין צוויי וואָכן אין חדר געלערנט דעם תירוץ?**

דאָס איז **נישט קיין ווערטל**, נאָר אַ ריכטיגע, ערנסטע קשיא וואָס פאָדערט אַ טיפער פאַרשטאַנד פון דער גאַנצער מעשה.

ב. די גרונט-קשיא — „מה אכפת לי?"

דער **צענטראַלער פּראָבלעם** וואָס שטייט הינטער אַסאַך חסידישע שיעורים וועגן פסח:

> דרײַ טויזנט יאָר צוריק איז געווען אַ גוי (פרעה), אַ איד (משה), יציאת מצרים, צען מכות — **„הו קעריס?" וואָס גייט מיך אָן? ס'איז נישט מײַן פּראָבלעם.**

דאָס איז **נישט קיין קונסטלעכע קשיא** צו בויען אַ דרוש. **די הגדה אַליין פרעגט שוין דאָס** — דורך דעם פסוק „ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים" — וואָס מיינט: אויב דו מיינסט ס'איז בלויז אַ היסטאָרישע מעשה, באַדענק אַז אָן דעם וואָלסטו **היינט נאָך** אין מצרים זײַן. אָבער די מפרשים האָבן שוין שוועריקייטן מיט דעם תירוץ (פרעה איז שוין לאַנג געשטאָרבן, וכו') — ס'בלײַבן **דוחק-תירוצים**.

ג. צוריק צו די פסוקים — די פיר פרשיות אין תורה

דער וועג צו אַ ריכטיגן ענטפער גייט **איין טריט פריער** — צו די **פסוקים אַליין** (נישט בלויז די הגדה). אין תורה שטייט **פיר מאָל** כמעט דער זעלבער מהלך פון שאלה-ותשובה, און יעדע מאָל ווערט די קשיא **ברייטער**:

ג.1 — ערשטע פרשה (פרשת בא — קרבן פסח / „בן הרשע")

- **קאָנטעקסט:** פסח מצרים — דם אויף די משקוף, שמירה פון דער משחית.
- **דער פּראָבלעם:** פסוק י"ד זאָגט „ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך **עד עולם**" — מאַך דעם קרבן פסח **אויך שפּעטער**. אין מצרים מאַכט עס סענס — ס'איז דאָ אַ משחית. אָבער „והיה כי תבואו אל הארץ" — אין ארץ ישראל איז **רואיג**, נישטאָ קיין משחית. **פאַרוואָס ווײַטער מאַכן?**
- **תשובה:** „זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל" — דער קרבן פסח איז **נישט מער שמירה**, נאָר **דאַנקבאַרקייט** — „ואת בתינו הציל". מ'דאַנקט דעם אייבערשטן פאַר דער ישועה.

ג.2 — צווייטע פרשה (חג המצות / „שאינו יודע לשאול")

- **קאָנטעקסט:** מצה — געגעסן ווײַל מ'איז אַרויס בחפזון, דער טייג האָט נישט געקענט גיין.
- **קשיא:** אין מדבר פאַרשטייט מען — ס'איז נאָך פריש, ס'איז געווען חפזון. אָבער „והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני" — אין ארץ ישראל מאַכט מען מצה פון תבואה, **נישטאָ קיין חפזון**, ס'איז שטיל און רואיג. **פאַרוואָס ווײַטער עסן מצה?**
- **תשובה:** „בעבור זה... **באשר הוציא ה' אותי ממצרים**" — די מצה וואָס איך עס **היינט** זאָל האָבן צו טאָן מיט יציאת מצרים. (דער פסוק איז שווער, אָבער דער כיוון איז קלאָר.)

ג.3 — דריטע פרשה (קידוש בכורות / פטר חמור)

- **קאָנטעקסט:** מצוות בכורות — פדיון, פטר חמור — אַ מצוה לזכר מכת בכורות.
- **קשיא:** דאָס איז **נאָך אַ גרעסערע קשיא** — די מצוה האָט **גאָרנישט צו טאָן** מיט אַ פּראַקטישע סיבה (נישט שמירה, נישט חפזון). ס'איז **סתם אַ זכרון**. דאָס קינד פרעגט „מה זאת?" — ס'איז פאַני, ס'איז מאָדנע.

> **[זייט-דיגרעסיע:]** אַ ווידעאָ פון דעם סאַטמאַרער רבי'ן וואָס מאַכט אויך חוזק פון דער מאָדנעקייט פון פטר חמור — מ'נעמט אַ חמור אין בית המדרש, מ'שאָקלט אים, מ'מאַכט פדיון מיט אַ שה.

- **תשובה:** „בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים" — ס'איז געווען מכת בכורות, אונזערע בכורים זענען געניצול געוואָרן, דעריבער האָבן אַלע בכורים אַ קדושה. מ'איז **מנחיל** דאָס פאַר שפּעטערדיגע דורות.

ג.4 — פערטע פרשה (ואתחנן / „בן החכם") — די **ברייטסטע קשיא**

- **קאָנטעקסט:** משנה תורה — משה רעדט צו דער **דור בואו לארץ**, אַ נײַע דור וואָס „לא ידעו ולא ראו את מוסר ה'". זיי האָבן בלויז **געהערט פון זיידעס** (אַזוי ווי מיר הערן פון אונזערע זיידעס וועגן היטלער און אוישוויץ).
- **די קשיא:** „מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו **אתכם**?" — אתכם מיינט **ענק, די זיידעס**, ענק זענט געווען בײַ הר סיני. **וואָס האָט דאָס מיט מיר צו טאָן?** דאָס איז שוין **נישט בלויז וועגן פסח** — ס'איז אַ **כוללת'דיגע שאלה** וועגן **אַלע מצוות**, וועגן **אידישקייט בכלל**: פאַרוואָס בין איך אַ איד?
- **חידוש וועגן „מחר":** דער פסוק זאָגט „כי ישאלך בנך **מחר**" — „מחר" מיינט **נישט מאָרגן**, נאָר **לאחר זמן**, טויזנט יאָר אַרום. **דער פסוק רעדט פון אונז** — דאָס איז פשטות הפסוק, מ'דאַרף נישט קיין דרש.

ד. חידוש — „ביום ההוא"

> **[צוגאָב-חידוש / טעקסטועלע אַנאַליז:]** אויך דער אויסדרוק „והגדת לבנך **ביום ההוא**" — לויט פשט מיינט „ביום ההוא" נישט דעם טאָג פון פסח (ווי דער דרש), נאָר **„יענעם טאָג" = אין אַ שפּעטערדיגן דור**, ווען מ'האָט שוין פאַרגעסן, ווען יציאת מצרים און מתן תורה זענען שוין ווײַט. דעמאָלט וועט דײַן זון פרעגן, און דעמאָלט וועסטו אים דאַרפן דערציילן.

ה. צוזאַמענפאַסונג פון די פיר פרשיות — דער רויטער פאָדעם

די קשיא ווערט אַלץ **ברייטער**:

1. **קרבן פסח** — פאַרוואָס ווײַטער, אָן משחית? → **דאַנקבאַרקייט**.
2. **מצה** — פאַרוואָס ווײַטער, אָן חפזון? → **זכר ליציאת מצרים**.
3. **בכורות** — פאַרוואָס בכלל, ס'איז סתם אַ זכרון? → **בחוזק יד הוציאנו**.
4. **אַלע מצוות** — פאַרוואָס בין איך בכלל אַ איד? → דאָס איז די **גרויסע קשיא** פון דער נײַער דור, פון „מחר", פון **אונז**.

ו. דער בן חכם — רעקאָנסטרוקציע פון דער לאַנגער דרשה (פרשת ואתחנן)

אין ואתחנן איז **זעקס פסוקים** (איינס שאלה, פינף ענטפער) — דאָס איז דער **מקור פאַר דעם בן חכם**, וואָס מ'זאָגט אים אַ לאַנגע דרשה. דער דיאַלאָג ווערט רעקאָנסטרואירט אין עטאַפּן:

שטאַפּל 1: "עבדים היינו"

דער זיידע הייבט אָן: מיר זענען געווען קנעכט אין מצרים, גאָט האָט אונז אַרויסגענומען.

שטאַפּל 2: "אותות ומופתים"

דער אייניקל איז נאָך נישט צופרידן — דער זיידע דאַרף מער דערציילן: עס זענען געווען גרויסע, שרעקלעכע וואונדער.

שטאַפּל 3: "ואותנו הוציא משם" — דער שליסל-פסוק

דאָ איז דער חידוש: דער פסוק זאָגט "ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ". מ'האָט דאָך שוין געזאָגט "ויוציאנו" — פאַרוואָס נאָכאַמאָל "ואותנו"?

דער פשט: דאָס איז אַ זיידע (כגון יהושע בן נון) וואָס רעדט צו אייניקלעך **נאָך כיבוש וחילוק**, שוין וואוינענדיג אין ארץ ישראל. דער אייניקל פרעגט: "זיידע, וואָס זענען אַלע חוקים ומשפטים? ארום אונז זענען כנענים, אמורים — זיי טוען דאָס נישט!" דער זיידע ענטפערט:

- **"ואותנו הוציא משם"** — איך בין **דאָרט געווען**, מיך האָט מען אַרויסגענומען.
- **"למען הביא אותנו"** — נישט פאַר מיר אַליין, **פאַר ענק** האָט מען מיך אַרויסגענומען — אַז איר זאָלט היינט זיצן אין ארץ ישראל.
- דער אייניקל וואָס פרעגט "פאַרוואָס מאַכסטו מיך משוגע מיט די מעשיות?" — ער פאַרשטייט נישט ווייל ער **געדענקט נישט** אַז זיין גאַנצע מציאות שטאַמט פון יציאת מצרים.

ז. נאָך צוויי פסוקים וואָס שטייען **נישט אין דער הגדה**

פסוק 1: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה"

דער אייניקל איז **נאָך אַלץ נישט צופרידן**. ער זאָגט: "גוט, איך וועל מאַכן אַ זכר יעדע יאָר." אָבער דער ענטפער גייט **ווייטער ווי בלויז זכר ליציאת מצרים**. עס איז דאָ **מתן תורה** — "ויצונו ה'" — פאַרוואָס טוט מען אַלע חוקים, עדות, משפטים?

דער ענטפער: "לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה" — די תורה ומצוות זענען געמאַכט **פאַר אונזער טובה**, פאַר אַ גוט לעבן, נישט צו רודפ'ן מענטשן.

דער רמב"ם'ס יסוד (טעמי המצוות):

> **[וויכטיגער נעבן-פונקט:]** דער רמב"ם אין אַ באַרימטן פרק זאָגט אַז **דער פסוק איז דער מקור פאַר טעמי המצוות אין כלל התורה כולה.** עס איז דער איינציגער פסוק אין דער גאַנצער תורה וואָס גיט אַ כללות'דיגן טעם פאַרוואָס מ'טוט מצוות:

> - **"לטוב לנו כל הימים"** = עולם הבא (לויט דעם רמב"ם)
> - **"לחיותנו כהיום הזה"** = עולם הזה

פסוק 2: "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת"

חידוש: נישט נאָר איז די תורה "לטוב לנו" — דער אייבערשטער גיט **נאָך צו שכר אויך**. "צדקה תהיה לנו" — אַן עקסטערע באַלוינונג אויף דעם וואָס מ'טוט שוין אַזוי אויך פאַר אונזער אייגענע טובה.

ח. דער פרינציפּ "בכל דור ודור" — די שאלה חזר'ט זיך אין יעדן דור

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" מיינט אַז אין **יעדן דור** האָט מען געפרעגט די שאלה "מה העדות והחוקים והמשפטים" — אָבער אויף פאַרשידענע אופנים:

- פאַרוואָס זיצט מען אין סוכה?
- פאַרוואָס עסט מען נישט חמץ?
- פאַרוואָס איז מען בכלל אַ איד?

און יעדע מאָל איז דאָ אַ צווייטע תירוץ — עס איז נישט איין ענטפער, נאָר פאַרשידענע שיכטן.

ט. די הגדה איז געוואַקסן — פאַרשידענע שיכטן פון ענטפערן

> **[נעבן-פונקט — היסטאָרישע ענטוויקלונג פון דער הגדה:]**

- **"עבדים היינו"** איז **נישט** דער פשוט'ער תירוץ אויף די פיר קשיות (ווי מאַנכע הגדות שרייבן אויפן זייט). מ'וואָלט געקענט ענדיגן מיט איין פסוק.
- **מחלוקת רב און שמואל:** איינער זאָגט דער עיקר מעסעדזש איז **עבדות → חירות** ("עבדים היינו"), דער אַנדערער זאָגט עס איז **עבודה זרה → אמונה** ("מתחילה עובדי עבודה זרה"). **מ'טוט ביידע** — ווייל ביידע זענען אמת, פאַרשידענע שיכטן.
- **די הגדה איז לענגער געוואָרן** מיט דער צייט — יעדע שיכט איז אַ נייער ענטפער אויף אַ נייע פאָרם פון דער שאלה.

י. "הא לחמא עניא" — דער גלות-קריזיס

"הא לחמא עניא" איז איינע פון די לעצטע צוגעלייגטע שטיקלעך אין דער הגדה, און עס קומט פון אַ **גלות-קאָנטעקסט** (בבל, מ'רעדט אַרמיש).

דער פּראָבלעם: ווי קען מען מאַכן אַ סדר ווען עס איז אַ **לצנות**? מ'רעדט וועגן גאולה, אָבער:

- מ'וואוינט אין בבל, אַרומגערינגלט מיט גוים
- מ'קען קוים עפענען אַ טיר (דערפאַר שרייט מען "שפוך חמתך")
- מ'וואוינט נישט אין ארץ ישראל
- עס איז נישט דאָ קיין גאולה

דער תירוץ — "הא לחמא עניא" אַלס הקדמה: אָן דער הקדמה וואָלט מען נישט געקענט מאַכן קיין סדר. מ'זאָגט: "השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל" — **מיר האָפן נאָך**. דאָס איז דער באַדינגונג וואָס מאַכט דעם סדר מעגלעך אין גלות.

יא. פסח ווערט פאַרבונדן מיט גאולה העתידה

פסח איז נישט מער בלויז אַ זכרון פון דער פאַרגאַנגענהייט — עס ווערט אַ **מקור פון חיזוק פאַר די צוקונפט'דיגע גאולה.**

- "בניסן נגאלו" — אַגדות חז"ל פאַרבינדן פסח מיט גאולה העתידה דורך אַ **גזירה שוה:** גאולה = גאולה.
- אַלע תפילות אויף ימים טובים ("רחם נא... על ירושלים", "ותחזינה עינינו בשובך לציון") — דאָס איז **נישט** ווייל מ'וויל ממשיך זיין תשעה באב אינמיטן פסח. עס איז ווייל **פסח מאַכט נישט קיין סענס אין גלות** אָן דעם אמונה אַז עס וועט זיין אַ גאולה.

> **[נעבן-ציטאַט — רב סעדיה גאון:]** פאַרוואָס רעדט די תורה אַזויפיל וועגן יציאת מצרים? ענטפער: **אין מצרים איז געווען אַ שרעקלעך ערגערע (אָדער גלייכע) מצב ווי דאָ — און מ'איז אַרויסגעקומען.** דערפאַר רעדט מען אַזויפיל — צו געבן האָפענונג.

יב. "אפילו עני שבעני" — אַ קליינע נקודה

> **[זייט-באַמערקונג:]** **"אפילו עני שבעני שבישראל לא יחסר לו ארבע קושיות לתרץ"** — דאָס מיינט בלויז אַז **יעדער מענטש, אפילו דער פשוט'סטער, האָט געניג קושיות צו פרעגן און תירוצים צו געבן.** מ'זאָל נישט איבערטרייבן מיט דיוקים — עס איז טייל פון דעם פשט, נישט מער.

יג. דער הויפּט-פּשט צום סוף: שבת, יציאת מצרים, און חירות

1. די קשיא

אין לוחות שניות שטייט: **"וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת."** **וואָס איז די שייכות פון שבת צו יציאת מצרים?** אין לוחות ראשונות איז שבת פאַרבונדן מיט **מעשה בראשית** – דער אייבערשטער האָט גערוט, מיר רוען אויך. דאָס מאַכט סענס. אָבער וואָס האָט **עבדות מצרים** צו טאָן מיט שבת?

2. דער תירוץ פון אבן עזרא און רמב"ן

"על כן צוך" מיינט נישט אַז שבת איז אַ **זכר ליציאת מצרים** (אַ זכרון פון יציאת מצרים). עס מיינט: **דורכדעם וואָס דו ביסט אַרויס פון מצרים, קענסטו איבערהויפּט האָבן שבת.** אין מצרים, ווען מ'איז אַ קנעכט און מ'דאַרף אַרבעטן זיבן טעג אַ וואָך, איז שבת **אוממעגליך**. די גאולה פון מצרים האָט **באַפרייַט** דעם מענטש צו קענען רוען. דעריבער, **יעדע שבת דאַרף מען דאַנקען דעם אייבערשטן** אַז מ'איז נישט מער אַ קנעכט – אַז מ'קען נעמען איין טאָג אָפּ. **שבת איז אַ מתנת טובה** וואָס איז נאָר מעגליך דורך חירות.

יד. אַפּליקאַציע אויף אַלע צייטן – חירות אַלס פּראַקטישע מעגליכקייט פאַר רוחניות

1. דער כלל'דיגער פּרינציפּ

מ'קען נישט האָבן רוחניות ווען מ'דאַרף אַרבעטן אָן אויפהער. אויב מ'האָט נישט קיין צייט צו לערנען, צו דאַווענען, צו לעבן אין חירות – איז מען נאָך אַלץ אין אַ מין גלות. **חירות מיינט: די מעגליכקייט צו ניצן צייט פאַר רוחניות.**

2. פּראַקטישע ביישפּילן פון היינט

- עס זענען דאַ **גאַנצע קהילות** וואו כמעט קיינער אַרבעט נישט חול המועד, ווייל מ'איז גענוג רייך זיך דאָס צו ערלויבן.
- **וואַשינג מאַשינס, עשירות, טעכנאָלאָגיע** – אַלעס וואָס מאַכט אַז מ'דאַרף נישט אַזויפיל אַרבעטן – דאָס איז **אַ טייל פון דער גאולה.**
- ווען מענטשן פרעגן **"וואָס זאָל איך פילן פסח?"** – דער ענטפער איז: **די מתנה איז אַז ברוך השם מ'דאַרף נישט אַרבעטן אַזויפיל**, מ'קען האָבן פסח, מ'קען האָבן צייט צו לערנען.

3. היסטאָרישער ביישפּיל – אידן אין אַמעריקע

> **[זייט-דיגרעסיע, אָבער אילוסטרירט דעם הויפּט-פּונקט:]**

אידישע אימיגראַנטן אין אַמעריקע האָבן **ליידער נישט געהיט שבת** – נישט ווייל זיי האָבן נישט געהאַלטן דערביי, נאָר ווייל **עס איז געווען אוממעגליך**. אָן אַרבעט איז נישטאָ קיין ברויט, נישטאָ קיין וואוינונג. נאָר **אָפּאַר בעלי מסירות נפש** האָבן עס געטאָן. דאָס איז געווען **אַ שווערע גלות** – נישט בלויז אַ נסיון, נאָר אַ מציאות פון עבדות. ערשט ווען דער **סדר העולם אין אַמעריקע** האָט זיך אויסגעשטעלט, האָט מען געקענט היטן שבת.

טו. דער מסקנא – דער טיפסטער פשט פון שבת, גאולה, און חירות

די ערשטע און פשוט'סטע כוונה פון שבת: איך דאַרף נישט אַרבעטן. דער אייבערשטער זאָגט: **"דו מוזט נישט אַרבעטן."** ברוך השם, איך קען נעמען שבת אָפּ, יום טוב אָפּ, חול המועד אָפּ, איך קען דאַווענען שחרית, מנחה, מעריב, אפילו מיט אַ מנין.

דאָס איז:

- **די גרעסטע טובה** – ווייל עס גיט מעגליכקייט פאַר רוחניות
- **די פשוט'סטע טובה** – ווייל עס איז דער בסיס'דיגסטער פשט
- **די טיפסטע טובה** – ווייל עס גייט ביז סוף הדורות, פאַר יעדן מענטש, איש ואשה

טז. סיכום פון דער גאַנצער אַרגומענט-סטרוקטור

דער שיעור בויט אַ מערשיכטיגן אַרגומענט:

1. **די שאלה** ("וואָס האָט דאָס מיט מיר?") איז נישט אַ איינמאָליגע שאלה – זי חזר'ט זיך אין יעדן דור, אין פיר פרשיות אין תורה, יעדע מאָל ברייטער.
2. **דער ערשטער ענטפער** (יציאת מצרים + אותות ומופתים) איז נישט גענוג.
3. **דער צווייטער ענטפער** ("ואותנו הוציא משם") – דו עקזיסטירסט **ווייל** מ'האָט אונז אַרויסגענומען.
4. **דער דריטער ענטפער** (מתן תורה) – "לטוב לנו כל הימים" – די מצוות זענען פאַר אונזער טובה (רמב"ם: דער יסוד פון טעמי המצוות).
5. **דער פערטער ענטפער** ("וצדקה תהיה לנו") – דער אייבערשטער גיט נאָך צו שכר.
6. **אין גלות** ווערט צוגעלייגט אַ **נייע שיכט**: פסח ווערט אַ מקור פון האָפענונג אויף גאולה העתידה – "הא לחמא עניא" / "לשנה הבאה בירושלים".
7. **די הגדה וואַקסט** ווייל יעדער דור האָט אַ נייע פאָרם פון דער שאלה און אַ נייע שיכט פון ענטפער.
8. **דער סופי'דיגער פשט** (אבן עזרא / רמב"ן): חירות מיינט **די פּראַקטישע מעגליכקייט** צו האָבן שבת, יום טוב, צייט פאַר רוחניות – און **דאָס** איז וואָס מ'דאַרף פילן פסח: דאַנקבאַרקייט פאַר דער פרייהייט וואָס מאַכט רוחניות מעגליך.

דער שיעור ענדיגט מיט אַ תפילה: **מיר זאָלן האָבן צייט, כח, און מוח אָנצוקומען צו דעם.**

תמלול מלא

פאַרוואָס איז יציאת מצרים רעלעוואַנט פאַר אונז? – די פיר פרשיות און די פראַגע פון „מחר"

פתיחה – א גוטן מועד

א גוטן מועד, כ'האָב נישט געוואוסט אז ס'איז דא אַן עזרת נשים. מורי ורבותי, די עסקנים, רבנים, ורבותי.

די פיפטע קשיא – פאַרוואָס פרעגט מען בכלל?

היינט איז ערב פסח, איז א מנהג צו פרעגן פיר קשיות, על פי הלכה פרעגט מען פיר קשיות ביי די סדר ביינאכט. ביי אונז אין דערהיים איז דא א מנהג צו פרעגן יעדעס יאר א פיפטע קשיא. די פיפטע קשיא גייט אזוי: **פאַרוואָס פרעגט מען בכלל אזויפיל קשיות אז דאס יונגל האט געלערנט צוויי וואכן אין חדר די תירוץ?** אזא קשיא פרעגט מען אויף די מה נשתנה [Ma Nishtana: די פיר קשיות וואס מען פרעגט ביי דער סדר].

און באמת איז דאס א גרויסע קשיא, ס'איז נישט קיין חכמה צו מאכן ווערטלעך פון דעם, אבער ס'איז א קשיא. מ'דאַרף בעסער פאַרשטיין די גאנצע מעשה.

די גרונט-פראַגע – „מה אכפת לי?"

ס'איז אזא שאלה, ס'איז אסאך חסידישע שיעורים הייבן זיך אן מיט פסח, ס'גייט אזוי: **„מה אכפת לי [וואס גייט מיך אן] אז דריי טויזנט יאר צוריק איז געווען עפעס א גוי, ער האט געהייסן פרעה, און ס'איז געווען עפעס א איד, ער האט געהייסן משה, ער איז גראדע געווען די ערשטע רבי פון אלע אידן, אבער ס'איז געווען זייער א לאנגע צייט צוריק. און די אלע מעשיות פון ס'איז געווען יציאת מצרים [יציאת מצרים: דער אויסגאנג פון מצרים], און ס'איז געווען צען מכות [מכות: פלאגן], די אלע זאכן, „הו קעירס"? וואס גייט מיך אן? ס'איז נישט מיין פראבלעם.**

די הגדה אליין פרעגט שוין די קשיא

און דאס איז אויך נישט קיין ווערטל קשיא, ס'איז נישט קיין קשיא וואס מ'נוצט אויף צו אויסבויען עפעס א ליובאוויטשער תורה. די קשיא פרעגט שוין די הגדה [הגדה: דער טעקסט וואס מען ליינט ביי דער סדר], און מ'דארף קענען ליינען צווישן די שורות. ווייל די הגדה האט אנגעהויבן, מ'האט געפרעגט פיר קשיות, און ער האט געזאגט, אבער די הגדה אליין האט אנגעהויבן צו זאגן א תירוץ, ער האט געוואלט אויף א פסוק, און גלייך הייבט ער אן צו זאגן: **„ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים" [און אויב וואלט דער הייליגער, געבענטשטער ער נישט ארויסגעפירט אונזערע אבות פון מצרים].**

מיטאמאל האט ער געזאגט, וואס וואלט געשען אז נישט? ברוך השם ער איז ארויס. די קשיא, די „ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים" איז טייטש, אז דו פרעגסט, דער יונגל, דער יונגער בחור'ל פרעגט דאך, שיינע מעשה, דריי טויזנט יאר צוריק איז געשען א מעשה, ס'איז געווען אין מצרים. איך בין היינט, איך בין נישט דריי טויזנט יאר צוריק. האט מען געזאגט, ניין, דו מאכסט א פשט'ל, אויב וואלט מען נישט געווען ארויסגעגאנגען, וואלט מען געזאגט „והשבותי מני פאר מצרים" [און איך וואלט אייך צוריקגעבראכט קיין מצרים].

און די פשט'ל, איך מיין אפילו פשט אויך, איז נישט אזוי שווער צו פארשטיין. אלע מפרשים [מפרשים: קאמענטאטארן] גלייך פרעגן, וואס הייסט פרעה איז שוין געשטארבן? „והשבותי מני פאר מצרים"? ער מאכט גאווה זיין „והשבותי מני אום פרעה". ס'איז אלץ אזעלכע דוחק, דוחק תירוצים [געצוואונגענע ענטפערן].

די פסוקים אליין פרעגן שוין די קשיא

און דאס איז די הגדה האט שוין געפרעגט די קשיא, און איך מיין מען קען אפילו גיין איין טריט פריער. און די פסוקים מיינעך האט עמיצער געפרעגט די קשיא. אונז זאגן שוין די פסוקים לויט די גאנצע הסבר [הסבר: דערקלערונג] פון חז"ל [חז"ל: חכמינו זכרונם לברכה – אונזערע חכמים פון געזעגנטער זכר], פון די פיר בנים [פיר בנים: די פיר זין], פון די פיר שאלות, אלעס איז אלץ פירושים [פירושים: אויסלייגונגען] אזוי אויף די „והיה כי ישאלך בנך" [און עס וועט זיין ווען דיין זון וועט דיך פרעגן] וואס שטייט ביי די פסוקים.

אויב מען קוקט אריין אין די פסוקים פשוט פשט, און איך וועל ברענגען די פסוקים אז מען זאל קענען אריינקוקן, ס'איז דא איינער וואס האט די פסוקים? ווייל ס'איז זייער וויכטיג, איך קען נישט ממש כאפן די מהלך [מהלך: גאנג, פראגרעסיע] פון די פסוקים. די פסוקים שטייט פיר מאל כמעט די זעלבע מהלך.

ערשטע פרשה – קרבן פסח אין מצרים (פרשת בא / „בן הרשע")

די סטרוקטור פון פסח מצרים און פסח דורות

און ס'שטייט אזוי, די ערשטע פון פרשת בא [פרשת בא: די תורה-אפטיילונג וואס רעדט וועגן די לעצטע מכות און דעם אויסגאנג], ס'איז די פרשה פון קרבן פסח [קרבן פסח: דער פסח-קרבן], ווערט צעטיילט אזוי, ס'איז דא די זאך וואס הייסט פסח מצרים און פסח דורות. די פרשה, די ערשטע פרשה, די פרשה פון די בן הרשע [בן הרשע: דער שלעכטער זון] רופט מען עס אין די הגדה, איז די פרשה פון פסח אין מצרים.

ס'שטייט מען גייט מאכן א קרבן פסח, מען זאל אויסלייגן די דם על המשקוף ועל המזוזות [דם על המשקוף ועל המזוזות: דאס בלוט אויף דער אויבערשטער שוועל און אויף די זייט-פאסטן], אלע הלכות [הלכות: געזעצן] וואס חז"ל לכל הפחות זאגן זיכער אז די הלכות זענען נישט נוהג [נוהג: געפירט, פראקטיצירט] פסח דורות, נאר געווען איין מאל אין מצרים.

די קשיא – פארוואס ווייטער מאכן?

נאכדעם שטייט פסוק י"ד, **„ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם" [און איר זאלט היטן דעם דבר אלס א חוק פאר אייך און פאר אייערע קינדער ביז אייביג].** די הלכות, מען דארף פארשטיין ווי די טייטש איז לויט חז"ל, אבער כפשוטו [כפשוטו: לויט דעם פשוט'ן פארשטאנד], מען זאל מאכן נאכאלץ א קרבן פסח. די זאך וואס איך זאג דיר צו מאכן א קרבן פסח איז נישט נאר היינט. ווייל היינט מאכט עס סענס, יא, היינט גייט מען ארויס פון מצרים, ס'קומט א משחית [משחית: דער פארניכטער, דער מלאך המוות], מען קען חס ושלום גיין אויף די אידישע הייזער אויך, דארף מען לייגן א קרבן פסח, ס'איז דא א בלוט, א שמירה. און זאלסט מאכן ווייטער דאס, עד עולם זאלסטו מאכן דאס.

גלייך פרעגט זיך די קשיא, **פארוואס?** און די פסוק איז קלאר, **„והיה כי תבאו אל הארץ" [און עס וועט זיין ווען איר וועט קומען צום לאנד]**, דו זאלסט מאכן נאר דא אין מדבר [מדבר: מדבר], וואס מען קען מיינען אפשר אין מדבר איז אויך דא עפעס א משחית וואס מען דארף זיך היטן אויף די טיר. אין ארץ ישראל [ארץ ישראל: דאס לאנד פון ישראל], ס'איז דארט רואיג, ס'איז נישטא קיין שום גויים, קיין שום התפשטות, קיין שום משחית, ס'איז גארנישט. ווייטער דארפסטו מאכן, ס'איז דאך די זעלבע עבודה [עבודה: דינסט, ארבעט] אזוי. דו טוסט די זעלבע עבודה, אבער וואס דארפסטו טון די עבודה אזוי? די זעלבע עבודה וואס דו טוסט היינט אין מצרים, כדי דו זאלסט נישט מיט ווערן פון די משחית, זאלסטו טון די זעלבע עבודה ווען ס'איז נישט קיין שום משחית, ס'איז גארנישט דא.

די תשובה – „זבח פסח" אלס דאנקבארקייט

און גלייך קומט אן דער חכם [חכם: דער קלוגער], דער רשע [רשע: דער שלעכטער] לויט די הגדה, ער פרעגט, **„מה העבודה הזאת לכם?" [וואס איז די עבודה דא פאר אייך?]** דו ענטפערסט אים, **„ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל" [און איר זאלט זאגן: עס איז א פסח-קרבן פאר השם וואס האט איבערגעשפרונגען די הייזער פון די בני ישראל אין מצרים ווען ער האט געשלאגן מצרים, און אונזערע הייזער האט ער געראטעוועט].**

דאס הייסט, מ'דארף נאך אלץ דאנקען. פארדעם איז טאקע געווען דער קרבן פסח אלס שמירה, טאקע מ'זאל זיין „ואת בתינו הציל". און יעצט דארפסטו נאך אלץ זאגן „זבח פסח". ס'איז דער זעלבער קרבן פסח וואס אונז מאכן, אבער דאס איז נישט אויף די גזירה לשמור אתכם ממצרים [די גזירה אייך צו היטן פון מצרים], ס'איז כדי צו דאנקען דעם אייבערשטן. ס'איז צו דאנקען דעם אייבערשטן אז „ואת בתינו הציל", אז ער האט אונז געראטעוועט, און פארדעם מאכן מיר דעם קרבן פסח. דאס האט פארענטפערט די קשיא פון „והיה כי יביאך ה' אל ארץ".

צווייטע פרשה – חג המצות („שאינו יודע לשאול")

די קשיא אויף מצה אין ארץ ישראל

און די זעלבע זאך, זייער ענליך, פרעגט מען אויף די נעקסטע פרשה, וואס די פרשה איז די פרשה פון חג המצות [חג המצות: דער יום טוב פון מצות]. ס'שטייט נישט, ס'רעדט זיך נישט וועגן קרבן פסח, דאס איז די שאלה פון דער שאינו יודע לשאול [שאינו יודע לשאול: דער וואס ווייס נישט צו פרעגן].

און ווייטער שטייט **„והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני" [און עס וועט זיין ווען השם וועט דיך ברענגען צום לאנד פון די כנעני]**. דאס הייסט, ס'רעדט זיך ווייטער נישט פון היינט אין מדבר. אין מדבר איז נישט דא די קשיא. יעדער איינער פארשטייט פארוואס מ'מאכט חג המצות, ווייל אונז

זענען ארויסגעגאנגען בחפזון [בחפזון: אין איילונג], ס'האט נישט געקענט „להחמיץ בצקם" [להחמיץ בצקם: זייער טייג צו חמץ מאכן]. ס'איז געווען אן ענין פון חפזון פון מצרים, חפזון פון שכינה [שכינה: די געטלעכע איינוואוינונג].

וואס ס'איז געווען, מ'האט פארשטאנען די חפזון. די ערשטע יאר איז געווען חפזון. צו מ'לערנט חפזון פון די ערשטע אלף נכט, ווייל מ'האט זיך געדארפט גרייטן ארויסצוגיין, צו מ'לערנט די גדולי מצרים פון דאך לישנא מאחרינא, איך שלא יהיה, די דור, די דור המדבר [דור המדבר: די דור פון דער מדבר], זיי פארשטייען זייער גוט פארוואס זיי דארפן עסן מצה, ווייל אונז זענען ארויסגעגאנגען בחפזון פון מצרים, נישט געהאט קיין צייט צו באקן.

אבער אין ארץ ישראל, ווען מ'מאכט שוין פון „מעבור הארץ" [מעבור הארץ: פון די תבואה פון דער ארץ], מ'מאכט די מצה נישט פון די מן [מן: דאס מאן וואס איז געפאלן אין דער מדבר], מ'מאכט מצה פון די תבואה [תבואה: קארן], האט דאס גארנישט צו טון מיט חפזון, נישט דא קיין חפזון.

די תשובה — „באשר הוציא ה' אותי ממצרים"

און שטיל, און רואיג, און גוט, דעמאלטס ויגעת וינח, ווען מ'איז לײדיג, מ'האט צייט צו זאגן, **„באשר הוציא ה' אותי ממצרים" [ווייל השם האט מיך ארויסגעפירט פון מצרים]**, אז וועגן די מצה האט דער אייבערשטער מיר ארויסגענומען פון מצרים. מ'דארף פארשטיין דעם פסוק, ס'איז שווער צו פארשטיין, אבער על כל פנים, ער זאגט קלאר אז די מצה וואס איך עס היינט, באשר זה, די נישט די מצה, נישט די אמאל'יגע מצה, **די מצה וואס איך עס היינט, זאל האבן עפעס צו טון מיט די יציאת מצרים.**

דריטע פרשה — קידוש הבכורות און פטר חמור

די ברייטערע קשיא

און ממש די זעלבע זאך שטייט אין די נעקסטע פרשה, אויך ווען ס'רעדט זיך וועגן קידוש פון בכורות [קידוש הבכורות: די הייליגונג פון די ערשטגעבוירענע], וואס דארט רעדט זיך בכלל נישט פון די ענין פון פסח, דארט איז שוין א מער כוללת'דיגע שאלה, און דארט דארף מען אמת'דיג רעדן וועגן די מער כוללת'דיגע שאלה וואס מ'קען, מ'דארף אמת'דיג רעדן, וואס האט נישט נאר צו טון מיט פסח, נישט דוקא פסח, נאר אין אמת'ן, די אמת'ע קשיא וואס די קינדער פרעגן, איז אזוי ווי מ'זעט דא נאך מער אין די פערטע פרשה, אין ואתחנן [פרשת ואתחנן], וואס מ'זעט זיי פרעגן, פארוואס טוסטו בכלל אלע מצוות [מצוות: געבאט]? מ'קען עס רופן אמאל די שאלה פון טעם המצוות [טעם המצוות: די סיבה פון די מצוות], אבער ס'איז אפילו פאר טעם המצוות, דו ביסט א איד, פארוואס? דאס איז די שאלה וואס שטייט אין תורה אין די פרשה פון פטר חמור [פטר חמור: דער ערשטגעבוירענער אייזל].

„מה זאת?" — די פאנדערבארקייט פון פטר חמור

„והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת?" [און עס וועט זיין ווען דיין זון וועט דיך פרעגן מארגן צו זאגן: וואס איז דאס?] פארוואס מאכסטו די בכורות, מאכסטו די יונות? ס'איז עפעס א פאני זאך. איך האב געזען א ווידעא היינט פון דער סאטמארער רבי, ער מאכט עס אויך פאני. ס'האט מיר געפרעגט גלייך א שאלה אויף דעם, מה זאת? וואס איז דאס? וואס איז דאס וואס מ'נעמט א חמור, מ'לייגט אים אריין אין בית המדרש [בית המדרש: שטוב פון לימוד], מ'טוט אים אן אזוי ווי א פודל אין א בען, און מ'שאקלט אים, און מ'מאכט זיין פדיון [פדיון: אויסלייזונג] מיט א שה [שה: שאף]? ס'איז פאני! און גלייך דער קינד פרעגט, וואו? יא? און ס'איז גלייך א שאלה, מה זאת?

די תשובה — „בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים"

און די תורה זאגט ווייטער, „ואמרת אליו" [און דו וועסט אים זאגן], דו וועסט אים דאס דארפן ענטפערן א תירוץ. וואס איז די תירוץ? **„בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים" [מיט א שטארקער האנט האט אונז השם ארויסגעפירט פון מצרים פון הויז פון שקלאפן].** ער האט אונז נישט נאר ארויסגעפירט פון מצרים, נאר ס'איז געשען א פרט דארט, נאך א זאך איז געשען אין מצרים, אז די אלע בכורים [בכורים: ערשטגעבוירענע] זענען געהארגעט געווארן, אונזערע בכורים זענען גענוצל געווארן, און לכבוד דעם, אלע בכורים פון דעמאלטס האבן א קדושה [קדושה: הייליגקייט], און וועגן דעם טוט מען מנחיל זיין [מנחיל זיין: איבערגעבן אלס א ירושה] די מצרים פאר די קינדער וואס זענען ווייט נישט געווען אין מצרים.

און ס'איז נאך א גרעסערע קשיא, ווייל די מצוה האט זיך נישט שייך. ממילא אויף די מצה איז שוין א גוטע תירוץ, אדער אפילו די ערשטע דארט איז געווען א גוטע תירוץ, מ'עסט בחיפזון, ס'איז געווען פסח, מ'דארף די פתאום יציאה לדם. אבער דא איז דאך סתם א זאך וואס ער מאכט לזכרות [לזכרות: פאר זכרון], דער תירוץ, ובחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים.

פערטע פרשה — ואתחנן („בן החכם") — די כוללת'דיגע קשיא

א נייער דור וואס האט נישט געזען

יעצט, ס'איז געווען אזא מעשה, ס'איז דאך געגאנגען אפאר יאר, פערציג יאר at least, בערך פערציג יאר, ס'איז געווען א נייע דור. דער פסוק רופט אים **„בניכם אשר לא ידעו ולא ראו את מוסר ה'" [אייערע קינדער וואס האבן נישט געוואוסט און נישט געזען דעם מוסר פון השם].** זיי האבן קיינמאל נישט געזען פון די גאנצע מעשה, זיי האבן געהערט פון די זיידעס. בערך אזוי ווי אונז הערן פון אונזערע זיידעס, ס'איז געווען אמאל א היטלער, ס'איז געווען אן אוישוויץ, מ'האט געוואוינט דארט אין א שטעטל אין אונגארן, איך ווייס וואו. ס'איז שוין געווען א מעשה, אבער תכלית, זיי האבן נישט געהערט פון די אלע זאכן. און די קינדער, זיי פרעגן שוין אסאך א גרעסערע קשיא, אסאך א מער general קשיא. דאס איז די שאלה וואס מ'רופט די שאלה פון דער בן החכם [בן החכם: דער קלוגער זון], אבער ס'איז אויך די שאלה פון משנה תורה [משנה תורה: דאס בוך דברים], די שאלה פון דער דור בואו לארץ [דור בואו לארץ: די דור וואס קומט אריין אין דער ארץ].

די שאלות זענען אלע פון „כי תבואו אל הארץ"

און ס'איז רעדן אז די אלע שאלות זענען בעצם שאלות פון כי תבואו אל הארץ [ווען איר וועט קומען צום לאנד]. ס'איז דא שוין אינגאנצן די דור בואו לארץ. נישט מ'זאגט ווען ענק וועלן קומען, ס'איז געווען דער פלאן לכתחילה [לכתחילה: פון אנהייב] אז זיי גייען אנקומען אין ארץ ישראל, יא? דעמאלטס וועל איך געבן א גוטע תירוץ. די ערשטע דריי תשובות איז בחזק יד הוציאנו. דאס איז א תירוץ, דאס פארשטייט מען, ס'איז שטימט, ס'איז א המשך פון יציאת מצרים. אבער דא איז שוין א גאנצע נייע דור, וואס ווייסט בכלל נישט גארנישט פון די אלע זאכן.

„מחר" מיינט לאחר זמן — דער פסוק רעדט פון אונז

וישאלך בנך מחר לאמר [און דיין זון וועט דיך פרעגן מארגן צו זאגן]. דאס איז א פסוק, ס'איז א המשך פון פרשת חנוך, וואו משה האלט אינמיטן איינע פון זיינע גרויסע דרשות [דרשות: לימודים] וואס ער האט געזאגט פאר די תורה און פאר ארץ ישראל. זאגט ער, ואם בנך יפרוש מחר. ער זאגט נישט מחר, לאחר זמן [לאחר זמן: נאך א צייט]. **מחר מיינט נישט מארגן, ס'איז טויזנט יאר ארום. דער פסוק רעדט פון אונז, ער רעדט נישט פון... מ'דארף נישט פארגעבן א דרש אז ס'רעדט פון אונז. ס'איז פשטות הפסוק [פשטות הפסוק: דער פשוט'ער פארשטאנד פון דעם פסוק] אז מחר איז לאחר זמן. מחר מיינט אמאל, ס'וועט זיין אמאל אזא צייט,** ער וועט פרעגן, **מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו אתכם? [וואס זענען די עדות, די חוקים, און די משפטים וואס השם אונזער גאט האט געבאטן אייך?]**

„אתכם" — ענק די זיידעס

וואס טייטשט אתכם [אייך]? יעדער איינער פרעגט, ס'איז א חילוק פון די רשע מיט די... **אתכם מיינט ענק די זיידעס, ענק זענען געווען ביי הר סיני [הר סיני: בארג סיני], ענק די פריערדיגע דורות. פארוואס האט דער אייבערשטער געהייסן די אלע זאכן וואס אונז טוען ווייטער? וואס**

האט דאס מיט מיר? איך בין היינט צוויי הונדערט יאר שפעטער, וואס דער פסוק פון דברים רעדט צו מיר. זאגט ער, ואמרת לבנך [און דו וועסט זאגן צו דיין זון], וועסטו אים זאגן א גאנצע לאנגע מעשה.

חידוש וועגן „ביום ההוא"

By the way, וואס איך האב נאכגעקוקט, נאך א חידוש, ס'שטייט אויב מ'כאפט דעם פסוק פריער פון והגדת לבנך [והגדת לבנך: און דו וועסט דערציילן צו דיין זון], שטייט דארט אויך והגדת לבנך וועו? **ביום ההוא לאמר [אין יענעם טאג צו זאגן]**. וואס טייטשט ביום ההוא? על פי דרש [לויט דער דרש] לערנט מען עס מיינט אין טאג פון פסח, אבער דער פשוט'ער טייטש איז **„ביום ההוא" – יענע טאג, דהיינו לאחר זמן**, וואס מיר זעען אין ספר דברים [ספר דברים: דאס בוך דברים], „ביום ההוא", אסאך מאל זעט מען „ביום ההוא", „והיה ביום ההוא על כן אלקי בקרבך" [און עס וועט זיין אין יענעם טאג דערפאר וועט דיין גאט זיין אין דיין מיטן], זעט מען אין די תורה, **„ביום ההוא" איז טייטש אין א שפעטערדיגע דור, מ'האט שוין פארגעסן די תורה, מ'האט שוין פארגעסן, ס'איז שוין נישט אז מ'דארף יציאת מצרים און מתן תורה [מתן תורה: די געבונג פון דער תורה], „ביום ההוא" וועט פרעגן דיין זון, וועסטו אים פארציילן אז ס'איז געווען די מעשה פון יציאת מצרים און מתן תורה.**

[סוף חלק 1 פון 3]

יציאת מצרים און די שאלה פון רלעוואַנץ פאַר שפּעטערדיגע דורות

דער פסוק "אתכם" – די שאלה פון רלעוואַנץ פאַר שפּעטערדיגע דורות

וואָס הייסט אתכם [etchem: you (plural)]? יעדער איינער פרעגט, וואָס איז די חילוק [chilek: difference] פון די ראשונים [rishonim: early authorities] מיט די... אתכם מיינט ענק, די זיידעס, ענק זענען געווען ביי הר סיני [Har Sinai: Mount Sinai], ענק די פריערדיגע דורות. פאַרוואָס האָט דער אייבערשטער געהייסן די אַלע זאַכן וואָס אונז טוען ווייטער? וואָס האָט דאָס מיט מיר? איך בין היינט צוויי הונדערט יאָר שפּעטער, וואָס דער פסוק [pasuk: verse] פון דברים [Devarim: Deuteronomy] רעדט צו מיר. דאַרף מען אים זאָגן אַ גאַנצע לאַנגע מעשה.

"ביום ההוא" – דער פשט פון אַ שפּעטערדיגע צייט

און ביי די וועי, וואָס מען האָט עס געזאָגט מאַכן היינט, נאָך אַ זאַך, עס שטייט אויב מ'כאַפּט דעם פסוק פריער פון והגדת לבנך [v'higadeta l'vincha: and you shall tell your son], וואָס שטייט אויך והגדת לבנך ביום ההוא לאמר [bayom hahu leimor: on that day, saying]. וואָס הייסט ביום ההוא? אין די על פי דרש [al pi drush: according to the homiletical interpretation] לערנט מען עס מיינט דעם טאָג פון פסח [Pesach: Passover], אָבער דער פשוט'ער טייטש איז ביום ההוא, יענע טאָג, די מאוחר לאחר זמן [me'uchar l'achar zman: delayed to a later time], וואָס מ'זעט אין ספר דברים, ביום ההוא, אַסאַך מאָל זעט מען ביום ההוא, ואמר ביום ההוא אלקי אלהי בקרבי [v'amar bayom hahu Elokai Elohai b'kirbi: and he will say on that day, my God, my God is within me], ישליך פסלים [yashlich pesilim: he will cast away idols]. זעט מען אין תורה [Torah], ביום ההוא איז טייטש אין אַ שפּעטערע דרגה [dargah: level], דורות האָבן שוין פאַרגעסן די תורה, מ'האָט שוין פאַרגעסן, ס'איז שוין נישט אַז מ'דאַרף יציאת מצרים [Yetziat Mitzrayim: the Exodus from Egypt] צו געבן די תורה. ביום ההוא דאַרף מען זאָגן פאַר זיין זון, דאַרף מען אים פאַרציילן אַז ס'איז געווען די מעשה אַמאָל, געווען די מעשה פון יציאת מצרים.

דער בן חכם – אַ רעקאָנסטרוקציע פון דער לאַנגער דרשה (פרשת ואתחנן)

און יעצט, אין ספר פרשת ואתחנן [Parshas Va'eschanan], איז שוין נישט געווען גענוג צו זאָגן אַזאַ איין פסוק, בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים [b'chozek yad hotzi'anu Hashem miMitzrayim mibeis avadim: with a strong hand God took us out of Egypt from the house of bondage]. דאָס איז למעשה [l'ma'aseh: in practice] דער מקור [makor: source] צו דער בן חכם [ben chacham: the wise son] וואָס מ'זאָגט אים אַ לאַנגע דרשה [drasha: exposition]. דער פסוק איז דאָ זעקס פסוקים אין די תשובה [teshuvah: answer] פון זיין... פינף פסוקים, און איינס פאַר די שאלה. פינף פסוקים איז די דרשה וואָס ער ענטפערט פאַר דעם כי ישאלך בנך מחר לאמר [ki yish'alcha bincha machar leimor: when your son asks you tomorrow, saying], נישט בחוזק יד הוציאנו.

שטאָפּל 1: "עבדים היינו"

און דער פסוק גייט אַזוי, קודם וואָס קען ער זאָגן, כי ישאלך בנך, עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה [avadim hayinu l'Pharaoh b'Mitzrayim vayotzi'einu Hashem miMitzrayim b'yad chazakah: we were slaves to Pharaoh in Egypt and God took us out of Egypt with a strong hand]. זיידע, אָבער ס'איז נישט גענוג.

שטאָפּל 2: "אותות ומופתים"

יעדע מאָל איינער איז עפּעס ממשיך, טייטש, מ'פרעגט מען, אָקעי, יאָ, און... זאָגט ער ווייטער, ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים [vayitein Hashem osos u'moftim gedolim v'ra'im b'Mitzrayim: and God gave great and terrible signs and wonders in Egypt]. ס'איז געווען גרויסע, נישט, מ'דאַרף שוין מער פאַרציילן, ס'איז געווען גרויסע מופתים [moftim: wonders], און שרעקלעכע מופתים, אין פרעה [Pharaoh], און אַלע זאַכן.

שטאָפּל 3: "ואותנו הוציא משם" – דער שליסל-פסוק

נאָכדעם זאָגט ער נאָך אַ ווייטערע מאָדנע פסוק, וואָס קיינער פאַרשטייט נישט ביז מיין פשט. ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו [v'osanu hotzi misham l'ma'an havi osanu lases lanu es ha'aretz asher nishba la'avoseinu: and He took us out from there in order to bring us to give us the land which He swore to our forefathers]. קענסטו זאָגן וואָס ער זאָגט? איך האָב יעצט געזאָגט, עבדים היינו לפרעה במצרים, ויוציאנו ה' משם. ואותנו הוציא משם? זאָגט ער פשוט, ס'איז דאָ אַז מ'דאַרף האָבן דעם מעשה.

עס איז געווען אַ זיידע, אַן עלטער עלטער זיידע שוין, און ער האָט פאַרציילט פאַר זיינע אור אור אייניקלעך, איך געדענק שוין, איך בין געווען אין ארץ ישראל [Eretz Yisrael: the Land of Israel] שוין נאָך כיבוש וחילוק [kibush v'chiluk: conquest and division], אַלע זאַכן, מיר וואוינען שוין ערגעץ אין תל אביב [Tel Aviv] דאָרטן. און דער אייניקל פרעגט אים, "זיידע, וואָס איז די אַלע זאַכן וואָס מיר טוען? דאָ אַרום אונז איז דאָ כנענים, אמורים, פריזים [Kena'anim, Emorim, Perizim: Canaanites, Amorites, Perizzites] מיט די אַלע חברה [chevrah: group], זיי טוען נישט די אַלע זאַכן. נו, זיידע, וואָס איז די חוקים ומשפטים [chukim u'mishpatim: statutes and laws]? פון וואו הייבט זיך אָן די גאַנצע מעשה פון די תורה? וואָס ווילסטו פון מיר?"

זאָגט ער, "קום אַהער, קודם כל דאַרפסטו וויסן, ס'איז געווען אַמאָל, מיר זענען אַמאָל געווען אינדערהיים, מיר זענען אַמאָל געווען אין מצרים [Mitzrayim: Egypt], און דער אייבערשטער האָט אונז אַרויסגענומען, מיר זענען נישט געקומען פון דאָ. און ס'איז געווען אַ גאַנצע מעשה, ס'איז געווען אותות ומופתים און מכות [makos: plagues] און זאַכן, און אונז, אותנו, איך בין דאָרט געווען, אותנו הוציא משם. דו פרעגסט מיר וואָס איך

מאַך דיר משוגע מיט די געלע צעטלעך פון די ל"ג בעומר [Lag BaOmer]? איך בין דאָרט געווען, מיך האָט מען אַרויסגענומען פון דאָרט. און פאַרוואָס האָט מען מיך אַרויסגענומען פון דאָרט? דו מיינסט אַז ס'איז נאָר פאַר מיר, פאַר מיינעטוועגן? פאַר ענק האָט מען מיך אַרויסגענומען. מיר האָבן אותנו הוציא משם, אונז זיצן היינט אין ארץ ישראל, ס'איז געשמאַק, מיר האָבן נישט קיין פּראָבלעמען. דאָס איז געשען ווייל איך, דער זיידע, איז געווען נעבעך אין מצרים, און מ'האָט אונז אַרויסגענומען 'למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ', די ארץ טובה ורחבה [eretz tovah u'rechavah: good and spacious land] וואָס דו זיצסט היינט. און דו זיצסט ביי די סדר [seder: Passover ritual meal], און דו מאַכסט מיך משוגע, פאַרוואָס איך מאַך די אַלע מעשיות? דו געדענקסט נישט. ווייל ווען דו וואָלסט געהערט די 'אותנו הוציא משם', וואָלסטו פאַרשטאַנען וואָס מ'מאַכט דאָ פּסח."

נאָך צוויי פסוקים וואָס שטייען נישט אין דער הגדה

פסוק 1: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה"

און נאָכדעם, יעצט איז דאָ נאָך צוויי פסוקים וואָס ער לייגט צו, וואָס ס'שטייט נישט בכלל אין די הגדה [Haggadah: the Passover narrative], און פסח זאָגט מען עס בכלל נישט. און די צוויי פסוקים וואָס ער לייגט צו גייט אַזוי: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה [vayetzaveinu Hashem la'asos es kol hachukim ha'eileh l'yirah es Hashem Elokeinu l'tov lanu kol hayamim l'chayoseinu k'hayom hazeh: and God commanded us to do all these statutes to fear God our Lord for our good all the days, to keep us alive as this day]". דאָ כאַפּסטו, דאָ גייט די מעשה, איך בין נאָך נישט צופרידן מיט'ן אייניקל. אָקעי, ס'איז איין מעשה, ס'איז געווען אַמאָל, און מ'דאַרף מאַכן אַ זכר [zecher: remembrance]. אָקעי, איך וועל יעדע יאָר מאַכן, איך וועל קומען צום זיידן הערן די מעשיות פון די ל"ג בעומר. פיין, מילא, וואָס? זאָגט ep, "ניין, דו דאַרפסט געדענקען, דאָ איז נאָך אַ זאַך. און נאָך אַ זאַך, ס'איז נישט כללות'דיג כל התורה כולה [kol haTorah kulah: the entire Torah]. און נאָך אַ זאַך איז, פאַרוואָס, וואָס איז געשען נאָך די צוויי פסוקים? דו קענסט זאָגן אַז דאָ פאַרציילט ער וועגן מתן תורה [matan Torah: the giving of the Torah]. פאַרוואָס איז געשען, פאַרוואָס טוען מיר די אַלע חוקים, עדות והחוקים ומשפטים [eidos v'chukim u'mishpatim: testimonies, statutes, and laws]? נישט נאָר זכר ליציאת מצרים [zecher l'Yetzias Mitzrayim: remembrance of the Exodus], פאַרוואָס? און ווען ער וויל צו ווייזן, "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה". די תורה און מצוות [mitzvos: commandments] האָט מען פון אָנפאַנג אָן געמאַכט כדי "כהיום הזה", היינט איז די צייט, ווען ס'וואוינען אין ארץ ישראל, נאָך צען דורות, ס'זאָל זיין "לחיותנו". ס'איז נישט סתם צו לייכטער מאַכן דאָס לעבן אין די פּאַסט, ס'איז "לחיותנו כהיום הזה". און "לטוב לנו כל הימים", ס'איז נישט געמאַכט צו רודפ'ן מענטשן, זיי זאָלן האָבן נערוועך, ס'איז געמאַכט "לטוב לנו כל הימים".

דער רמב"ם'ס יסוד — טעמי המצוות

דער רמב"ם [Rambam: Maimonides] זאָגט אין אַ זייער פּעימאָס פּרק אַז דער פּסוק איז דער מקור פון די טעמי המצוות [ta'amei hamitzvos: reasons for the commandments] אין כל התורה כולה. ס'איז אויף אַן אופן כללי [oifen klali: general manner], ס'איז דאָ פּרטיות'דיגע טעמים [pratiyos'dige te'amim: specific reasons] פאַר אַלע מצוות, ווען ס'איז דאָ בכור [bechor: firstborn] און ווען ס'איז דאָ דאָס און ווען ס'איז דאָ יענץ. אָבער אויף אַן אופן כללי, וואו שטייט אין די תורה פאַרוואָס טוט מען מצוות? פאַרוואָס זענען מיר אידן? פאַרוואָס היטן מיר די תורה? איך ווייס נישט נאָך אַ פּסוק, אַפילו דער רמב"ם האָט נישט געטראָפן נאָך אַ פּסוק אין די גאַנצע תורה וואו ס'שטייט די טעם [ta'am: reason] פאַר די שאלה, נאָר דער פּסוק. און ער זאָגט, דער רמב"ם, וואָס שטייט? "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה". און דער רמב"ם מאַכט אַ דרשה, "לטוב לנו כל הימים" מיינט די ימות של כל עולם [yemos shel kol olam: the days of the entire world], דאָס איז עולם הבא [Olam Haba: the World to Come], "לחיותנו כהיום הזה" מיינט צו זיין גוט בעולם הזה [ba'Olam Hazeh: in this world]. פאַרוואָס איז יעדע זאַך? דאָס איז דער הסבר [hesber: explanation], דאָס איז די סיבה [sibah: reason] פאַרוואָס מ'טוט אַלע מצוות, וואָס מ'דאַרף פאַרענטפערן. אויב איינער, "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר", פאַרוואָס טוט מען תורה? די תירוץ [teirutz: answer] איז "לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה". ס'זאָל זיין אַ גוטע לעבן, אַ גוטע לעבן, דער גוף [guf: body], די נשמה [neshamah: soul], אַלע מדריגות [madreigos: levels].

פסוק 2: "וצדקה תהיה לנו"

און ער איז נישט געווען גענוג, איך האָב נאָך נישט געענדיגט זיין מעשה, ער האָט צוגעלייגט נאָך אַ פּסוק. "וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו [u'tzedakah tihyeh lanu ki nishmor la'asos es kol hamitzvah hazos lifnei Hashem Elokeinu ka'asher tzivanu: and it will be righteousness for us when we observe to do all this commandment before God our Lord as He commanded us]". וואָס איז דער פּסוק? וואָס זאָגט אונז דער פּסוק? קיינער פאַרשטייט נישט. ס'זאָגט אַזוי, דער אייבערשטער האָט אונז געגעבן צו טון... יעצט פאַרשטייט איר וואָס איך מיין צו קומען, מיין באָבע און מיין זיידע, ס'איז געווען, מ'האָט געבראַכט, מ'איז אָנגעקומען דאָ, "כל החוקים האלה". און איר ווייסט ווי גוט צו אונז, און נאָכדעם וואָס ס'איז אַזוי גוט, דער אייבערשטער געבט נאָך צו שכר [sachar: reward] אויף דעם אויך. "וצדקה תהיה לנו", דער אייבערשטער וואָס האָט אונז געגעבן "כל החוקים האלה" "לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה", שפּעטער איז ער נאָך מטיב [meitiv: does good] פאַר אונז אויך, אַז מיר שטעלן זיך צו צו זיינע ציווים פון מצרים און "לחיותנו כהיום הזה". "וצדקה תהיה לנו" איז טייטש, נישט נאָר מיר האָבן די "לטוב לנו כל הימים", נאָר מיר באַקומען נאָך צדקה [tzedakah: righteousness/charity], דער אייבערשטער איז מטיב, מיר באַקומען אַ צדקה, מיר באַקומען אַזוויי אַן עקסטערע שכר אויך פאַר אונזער טון די תורה. דאָס איז דער טייטש פון וואָס די פּרשה [parshah: Torah portion] זאָגט.

די שאלה חזר'ט זיך אין יעדן דור

יעצט, ס'איז נישט דאָ קיין צייט אַדורך צו גיין אַלע, אַלע, די גאַנצע מעשה וואָס איז געשען במשך הדורות [b'meshech hadoros: throughout the generations], זייט יענע מעשה פון יענע זיידע וועלכער איז געווען יהושע בן נון [Yehoshua bin Nun: Joshua son of Nun] ביז היינט.

אָבער די מעשה דאַרף מען וויסן אַז יעדער דור, "שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים [sheb'chol dor vador chayav adam lir'os es atzmo k'ilu hu yatza miMitzrayim: that in every generation a person is obligated to see himself as if he himself left Egypt]", איז די טייטש אַז יעדער דור האָט מען געפרעגט די שאלה, און איך קען עס ווייזן, ס'איז דאָ אַ גאַנצע בוך וואָס ווייזט דאָס, און ער ווייזט, יעדער דור האָט אַ מענטש געפרעגט די שאלה וואָס, "מה העדות והחוקים והמשפטים [mah ha'eidos v'hachukim v'hamishpatim: what are the testimonies, statutes, and laws]".

ער האָט עס געפרעגט אַמאָל אויף פּרטיות [pratiyos: details] פון מציאות [metzi'us: reality] מצרים, ער קען עס פרעגן אויף אַן אַנדערע מצוה [mitzvah: commandment], פאַרוואָס זיצט מען אין סוכה [sukkah: booth/tabernacle], פאַרוואָס עסט מען נישט חמץ [chametz: leavened bread], ער קען פרעגן פאַרוואָס בכלל איז מען אַ איד, ער קען עס פרעגן אין אַלע מיני וועגן, און אין די ענד וועט ער האָבן מער וויניגער די זעלבע פּראָבלעם.

און יעדע מאָל איז דאָ אַ צווייטע תירוץ, ס'איז נישט דאָ איין תירוץ, ס'איז נישט דאָ איינס.

די הגדה איז געוואַקסן — פאַרשידענע שיכטן פון ענטפערן

מ'קען אַפילו לערנען די הגדה, מענטשן פרעגן, ווי שטייט די תירוץ אויף די פיר קשיות [fir kashyes: four questions] אין די הגדה?

עבדים היינו, די תירוץ איז אַזוי ווי ס'שטייט אין פאַרשידענע הגדות אַריינגעשריבן אין די זייט.

ס'איז נישט אמת.

אויב די יודן וואָלטן געוואָלט געבן די תירוץ, וואָלט מען געקענט...

עבדים היינו לפרעה במצרים, אָקעי, מאַגי.

אָבער נישט מאַגי, דרך אגב [derech agav: by the way], יאָ, מ'קען זאָגן, גואל ישראל [go'al Yisrael: redeemer of Israel].

מחלוקת רב און שמואל

אָבער משמע [mashma: it implies] אַז יעדע שטיקל אין די הגדה, מ'קען זען, מ'האָט געזען אַז די הגדה איז לענגער געוואָרן.

קודם איז געווען אַ הגדה פון די רמב"ם, ר' יהודה הנשיא [Rebbe Yehudah HaNasi: Rabbi Judah the Prince].

שפּעטער איז געקומען רב [Rav], וואָס שמואל [Shmuel] האָט זיך געדינגען, און איינער האָט געזאָגט, איין מינוט, וואָס גייט מיר אָן אַז ר' יהודה הנשיא, איינער פון זיי האָט געזאָגט, איך דאַרף רעדן פון עבודה זרה [avodah zarah: idolatry], איך דאַרף רעדן פון די מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו [mitchilah ovdei avodah zarah hayu avoseinu: in the beginning our forefathers were idol worshippers], ווייל דאָס איז די עיקר מעסעדזש [ikar message: main message] פון יציאת מצרים.

נישט אַזוי ווי שמואל זאָגט, די עיקר מעסעדזש פון יציאת מצרים איז געווען אַז אונז זענען געווען עבדים [avadim: slaves], מיר זענען אַרויסגעגאַנגען, דאָס שטייט אין איין פּסוק.

איך האָב אַ צווייטע פּסוק, די עיקר מעסעדזש איז, און וואָס טוט מען?

מ'טוט ביידע, ווייל דאָס איז ביידע אמת, ס'איז איינער ווידער ווי דעם צווייטן, וואָס איז אַן אַנדערע טייטש?

שפּעטער קומט אַ צווייטע, מ'קען נישט מאַכן אַלע לעוועלס פון די הגדה, אָבער די לעצטע, איך מיין די לעצטע שטיקל וואָס איז אַריינגעלייגט אין די הגדה, אָדער איינע פון די לעצטע, איז הא לחמא עניא [ha lachma anya: this is the bread of affliction].

"הא לחמא עניא" — דער גלות-קריזיס

הא לחמא עניא האָט געזאָגט, רבותי [rabbosai: gentlemen], מ'שטייען זיך דאָ מאַכן אַ סדר, אָבער ס'איז אַ לצנות [latznus: mockery] די גאַנצע זאַך.

מ'גייט רעדן אַז דער אייבערשטער האָט אונז אויסגעלייזט, און מיר זענען ברוך השם [baruch Hashem: thank God] אינדעפּענדענט, און דער אייבערשטער איז דאָ ערגעץ, און איך ווייס ווער האָט אונז געמאַכט, און מיר וואוינען ערגעץ אין בבל [Bavel: Babylonia], מ'רעדט אַראַמיש [Aramis: Aramaic], און מיר זענען אַרומגערינגלט מיט גוים [goyim: non-Jews], מיר קענען קוים מאַכן אַ סדר, מיר עפענען די טיר פאַר אליהו הנביא [Eliyahu HaNavi: Elijah the Prophet], איך ווייס נישט פאַרוואָס, נישט קיין חילוק ווען מ'פלעגט עפענען די טיר, דאַרף מען זיך מורא [morah: fear] האָבן אַז די גוים וועלן אַריינקומען, דערפאַר שרייט מען "שפוך חמתך [sh'foch chamascha: pour out Your wrath]", ס'איז דאָ גוים אינדרויסן, מ'קען נישט עפענען אַ טיר, און מיר וואוינען נישט אין ארץ ישראל, אין ארץ ישראל איז געווען, מ'האָט געענדיגט די כביעות [kevi'os: fixed prayers] צו פסח, מ'האָט געעפנט די טיר, און אַרויף אויפן דאַך, איז דאָ תהלים [Tehillim: Psalms], ס'איז געווען, ס'איז געווען לאַנג פאַר אונזער צייטן, ס'איז געווען לאַנג שוין, קוים וואָס מ'קען עפענען די טיר קליינהייטן די משפחה [mishpachah: family], און מ'האָפט אַז יאָ, נאָר ווען וועט קומען פון דעם צו, ווען וועט מען קענען אַרויסגיין ווי נאָרמאַלע מענטשן.

און בקיצור [b'kitzur: in short], מ'איז דאָך שוין צענטע סדר, זאָגט מען, רבותי, איר ווייסט, מיר זענען אַמאָל געווען אין מצרים, "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים [ha lachma anya di achalu avhasana b'ar'a d'Mitzrayim: this is the bread of affliction that our fathers ate in the land of Egypt]". זיי האָבן אַ נייע פשט פון יציאת מצרים, און מ'האָט אונז אַרויסגענומען, און מ'האָפט די זעלבע וועג, וואָס שרייט מען צו "השתא הכא, לשנה הבאה [hashata hacha, l'shanah haba'ah: now here, next year]"? דאָס איז אַן הקדמה [hakdamah: introduction], ווייל אָן די הקדמה האָט מען נישט געקענט מאַכן קיין סדר. וואָס וועט מען טון? מ'וועט מאַכן לצנות? ס'איז נישט דאָ קיין גאולה [geulah: redemption], ס'איז נישט דאָ קיין גאולה. זאָגט מען, ניין, "לשנה הבאה", אונז האָפן נאָך, און ס'איז קאָל דאָך, און מ'פּרובירט נאָך וויפיל מ'קען, קאָל דאָך פון ייאוש [ye'ush: despair], אַפילו ס'איז דאָ מורא פון די גוים, און מ'האָט נאָך אַפּאַר אידן וואָס מ'קען זיי איינלאַדענען צום סדר, ס'איז נישט אינגאַנצן צופוילט די מצב [matzav: situation]. און דאָס איז די הקדמה.

פסח און גאולה העתידה

און פון דעם, דאָס איז די אמת'דיגע פשט, ס'איז דאָ פאַרשידענע דרושים [drushim: homiletical interpretations] און פיוטים [piyutim: liturgical poems] וועגן פסח וואָס האָט עס צו טון מיט די גאולה העתידה [geulah ha'asidah: the future redemption]. ס'שטייט "בניסן נגאלו [b'Nisan nigalu: in Nisan they were redeemed]", פאַרשידענע אגדות חז"ל [agados Chazal: homiletical teachings of the Sages] און דרשות וואָס מ'זאָגט, און לויט די פשט, דאָס איז נישט טייטש, ס'איז אַ רמז [remez: hint], אַזוי ווי ס'איז דאָ גאולה, ס'איז אַ גזירה שווה [gezeirah shavah: textual analogy], גאולה גאולה, אויך די גאולה פון די גאולה העתידה. דאָס איז די אמת'דיגע טייטש פאַר אידן, בכלל וואָס מ'האָט אַן אגדה [agadah: narrative]. מ'קען ליינען אַלע תפילות [tefillos: prayers] וואָס ס'שטייט און וואָס מ'זאָגט ימים טובים [yamim tovim: holidays], כמעט [kim'at: almost] אַ גאַנצע צייט רעדט מען, מ'קען מיינען אַז אַלע ימים טובים זענען געוואָרן תשעה באב [Tisha B'Av: the Ninth of Av, a fast day]. "רחם נא ה' אלוקינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך [racheim na Hashem Elokeinu al Yisrael amecha v'al Yerushalayim irecha: please have mercy, God our Lord, on Israel Your people and on Jerusalem Your city]," "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים [v'sechezenah eineinu b'shuvcha l'Tzion b'rachamim: and may our eyes see Your return to Zion with mercy]". דאָס איז נישט סתם ווייל מ'וויל ממשיך זיין די בכיות [bechiyos: crying] פון תשעה באב אינמיטן פסח, וואָס איז געמאַכט אַ פסח. ס'איז ווייל פסח מאַכט נישט קיין סענס עכט. כדי ס'זאָל מאַכן סענס, דאַרף מען זאָגן, רבותי, דער אמת, ס'איז דאָ

נאָך אַ פּשט אין פּסח. ס'איז געווען איין פּשט ווי ציינו, ס'איז געווען נאָך אַ באַנטש שאלות. היינט איז די פּשט אַז די סיבה פּאַרוואָס מ'רעדט וועגן פּסח איז ווייל מ'זאָל זיך מחזק [mechazek: strengthen] זיין אַז ס'וועט זיין אַ גאולה און מ'וועט דאָך אַרויסגיין.

רב סעדיה גאון

און מ'קען קוקן אויף רב סעדיה גאון [Rav Saadiah Gaon], זאָגט ער פּערש [peirush: explicitly] אין די הקדמה, וואָס דער אריז"ל [Arizal: Rabbi Isaac Luria] פרעגט, וואָס פאַר אַ סיבה רעדט די תורה אַזויפיל וועגן יציאת מצרים? דאָס איז מאה קולות [me'ah kolos: a hundred voices/questions], איינע פון אונזערע קשיות. זאָגט ער, יאָ, אַז מ'זאָל וויסן, אין מצרים איז געווען אַ שרעקליך ערגערע מצב ווי דאָ, אָדער די זעלבע שלעכט, און מ'איז אַרויסגעקומען. פאַרדעם רעדט מען אַזויפיל וועגן דעם. דאָס איז די טייטש, דאָס איז די טייטש אַז די פּשט איז נישט געווען באַדאַנקט. און מ'קען זען, יעדער איינער האָט געזאָגט אַ צווייטע פּשט, און געזאָגט, "אַדמות אַפילו אנו שבט ישראל [admot afilu anu shevet Yisrael: even we, the tribe of Israel], לאחד כישראל אומה [l'echad k'Yisrael umah: to be one like the nation of Israel], ארבע כותל יאָ, און אַפילו אַ פּשוט'ער מענטש, זיי פאַלט נישט פיר פּשטים וויסן, פיר תירוצים, ס'איז נישט איין כח [koach: strength], עס איז אַפילו נישט קיין אָנו".

איז איך וועל נאָר ענדיגן מיט איין פּשט, וואָס איך מיין אַז מוראָ'דיגע פּשט זענען אמת'ן נישט פאַר דעם רעדיג.

שבת און גאולה: די פּשוט'סטע און טיפסטע טובה פון יציאת מצרים

פאַרדעם רעדט מען אַזויפיל וועגן דעם

פאַרדעם רעדט מען אַזויפיל וועגן דעם. דאָס איז טייל פון די פּשט, נישט קיין דיוקים.

און מ'קען זען, יעדער איינער האט געזאגט א צווייטע פשט, און ער זאגט דא, "אפילו עני שבעני שבישראל לא יחסר לו ארבע קושיות לתרץ" [afilu ani she'be'ani she'b'Yisrael lo yechsar lo arba kushiyos letaretz: even the poorest of the poor in Israel should not lack four questions to answer]. אפילו דער פשוט'סטער מענטש, ער דארף נישט פיר פשטים וויסן, פיר תירוצים [teirutzim: answers], ס'איז נישט קיין כוס, ס'איז אפילו נישט קיין ענין.

דער הויפּט-פּשט: "וזכרת כי עבד היית" — שבת און יציאת מצרים

די קשיא פון די מפרשים

און איך וויל נאר ענדיגן מיט איין פשט וואס איך מיין אז ס'איז א מורא'דיגע פשט, און ס'איז אמת אין א זייער אסאך לעוועלס. ס'שטייט, "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" [v'zacharta ki eved hayita b'eretz Mitzrayim, al kein tziv'cha Hashem Elokecha la'asot et yom haShabbat: and you shall remember that you were a slave in the land of Egypt, therefore the Lord your God commanded you to make the Sabbath day]. דאס שטייט אין לוחות שניות [luchot shniyot: the second tablets].

און מ'איז זיך מתקשה [mis'kasheh: has difficulty], די מפרשים [meforshim: commentators], וואס איז די שייכות שבת צו... און ס'איז נישט קיין שייכות צו מעשה בראשית [ma'aseh bereishit: the act of creation], וואס דער אייבערשטער האט געמאכט שבת. דאס מאכט סענס, שבת, דער אייבערשטער האט גערוט, און מיר רוען אויך. וואס קומט אריין די עבד היית בארץ מצרים [eved hayita b'eretz Mitzrayim: you were a slave in the land of Egypt]?

דער תירוץ פון אבן עזרא און רמב"ן

זאגט דער אבן עזרא [Ibn Ezra: medieval biblical commentator, 1089-1167] מיט'ן רמב"ן [Ramban: Nachmanides, medieval Torah commentator, 1194-1270], ביידע זאגן אזא פשט. זיי זאגן, יא, טאקע זייער גוט. די זכר פון שבת... זכר [zecher: remembrance]? וואס איז שבת א זכר צו? וואס איז די איידיע פון שבת? די איידיע פון שבת איז, מ'זאל וויסן דער אייבערשטער האט געמאכט די וועלט אין זעקס טעג און ער האט גערוט שבת. דאס איז די איידיע פון שבת.

אבער ס'העלפט זייער אסאך איידיעס גארנישט. ווייל אויב מ'איז אין מצרים, מ'דארף ארבעטן א גאנצע טאג, קען מען נישט היטן שבת. וואס טייטש שבת אז מ'ארבעט נישט? וואס טייטש גאולה [geulah: redemption] אז מ'דארף ארבעטן? וואס טייטש "עבד היית בארץ מצרים"? וואס טייטש מ'איז א גאנצע שבת, פרייטאג, זונטאג, קען מען נישט מאכן שבת?

זאגט ער, "על כן צוך" [al kein tziv'cha: therefore He commanded you] איז נישט טייטש "זכר ליציאת מצרים" [zecher litzi'at Mitzrayim: a remembrance of the Exodus from Egypt] אז מ'מאכט שבת. "על כן צוך" טייטש, דורכדעם וואס דו ביסט ארויס פון מצרים, קענסטו האבן שבת. און דו דארפסט געדענקען, יעדע מאל דו האסט שבת, איז דאס דאנקען דעם אייבערשטן אז איך קען האבן שבת, אז איך בין נישט א קנעכט און דארף נישט ארבעטן זיבן טעג א וואך. איך קען ברוך השם נעמען איין טאג א וואך אפ. און דאס איז א געוואלדיגע זאך, דאס איז מתנת טובה [matnat tovah: a good gift]. דער אייבערשטער האט געגעבן שבת, איז איין טאג א וואך קענען מיר נעמען אפ.

אפליקאציע: חירות אלס די מעגליכקייט פאר רוחניות

דער כלל'דיגער פרינציפ

און ממילא [mimeilah: consequently], דאס איז דאך די פשוט'ע פשט פון יציאת מצרים [yetzi'at Mitzrayim: the Exodus from Egypt], און ס'איז אמת אויך כל אחד לפי ענינו [kol echad l'fi inyano: each person according to their level], און ס'איז אמת אויך בזמן הזה [bizman hazeh: in this time].

מ'קען נישט, מענטשן מיינען אז רוחניות [ruchniyut: spirituality] קען מען האבן ווען מ'ארבעט. מ'קען נישט. אויב מ'דארף ארבעטן א גאנצע וואך, האט מען נישט קיין צייט צו לערנען, מ'האט נישט קיין צייט צו דאווענען, מ'האט נישט קיין צייט צו לעבן אין חירות [cherut: freedom].

פראקטישע ביישפילן פון היינט

וויפיל א מענטש האט א מעגליכקייט, ער קען ניצן שבת, ער קען מאכן פסח. ס'איז דא גאנצע שולן פון מענטשן וואס כמעט קיינער ארבעט נישט חול המועד [chol hamo'ed: the intermediate days of a festival], ווייל ברוך השם מ'איז געווען רייך, מ'קען זיך ערלויבן נישט צו ארבעטן חול המועד.

דאס איז די טייטש, מענטשן פרעגן, "וואס זאל איך פילן פסח? וואס איז די מתנה גייע?" די מתנה גייע איז אז ברוך השם, "ואת עיני השם בשם" [unclear phrase], מ'דארף נישט ארבעטן אזויפיל. ס'איז דא וואשינג מאשינס, און ס'איז דא אלע מיני עשירות וואס מ'דארף נישט ארבעטן, וואס מ'קען האבן פסח, און מ'קען האבן צייט יעדן טאג צו לערנען, יעדער איינער לפי וואס זיין צייט האט. דאס איז די בעסטע כוונה [kavanah: intention], און אויך די אמת'דיגע פשט, איינער פון די אמת'דיגע פשטים וואס שטייט אויף די פשט אין די ראשונים [rishonim: early medieval Torah authorities] פון פסח.

היסטארישער ביישפיל: אידן אין אמעריקע

און דאס איז אויך ממש די גאולה. ס'איז געווען אידן אין אמעריקע וואס האבן ליידער נישט געהיטן שבת, נישט אזוי לאנג צוריק. און אונז פארציילט מען אז ס'איז געווען א שווערע נסיון [nisayon: test], אן עונש עולם

הבא [onesh olam haba: punishment in the World to Come] איז געווען. אבער דער וועג ווי דער צדיק [tzaddik: righteous person] האט עס פארציילט, ס'איז געווען א שווערע גלות [galut: exile].

פארוואס האט מען נישט געהיטן שבת? ס'איז נישט געווען אז מ'האט נישט געהאלטן דערביי. ס'איז נישט געווען מעגליך. ס'איז געווען אפאר בעלי מסירות נפש [ba'alei mesirat nefesh: people who sacrifice themselves], משוגעים [meshuga'im: crazy people], וואס האבן געטון מעגליך אוממעגליכע זאכן. אבער פאר א נארמאלע מענטש איז געווען אזא סדר [seder: order/system], ביז ס'איז אויסגעשטעלט געווארן דער סדר העולם [seder ha'olam: the order of the world] אין אמעריקע, פאר אונזערע עלטערן, אונזערע זיידעס, וואס די אידן וואס זענען געווען אימיגראנטן, מ'קען נישט ארבעטן זעקס טעג א וואך. ס'איז נישטא קיין מעגליכקייט.

זיי זענען געווען א טרייען, פארוואס? ווייל אויב ארבעט מען נישט, איז נישטא קיין עסן, איז נישטא קיין וואו צו וואוינען, איז נישטא קיין ברויט. מ'האט געדארפט ארבעטן.

מסקנא: די גרעסטע, פשוט'סטע, און טיפסטע טובה

און "ואת עיני השם אין כאן משום" [unclear phrase], ברוך השם, מ'דארף נישט ארבעטן שבת. די ערשטע כוונה פון שבת איז אז איך דארף נישט ארבעטן. דער אייבערשטער הייסט, ער שטייט אויפ'ן קאפ, "דו מוזט נישט ארבעטן". ברוך השם, איך דארף נישט. איך קען נעמען שבת אפ, איך קען נעמען יום טוב אפ, איך קען נעמען חול המועד אפ, איך קען נעמען ביינאכט אפ, איך קען נעמען אינדערפרי, איך קען דאווענען שחרית, מנחה, מעריב [shacharit, minchah, ma'ariv: the three daily prayer services], אפילו מיט א מנין [minyan: prayer quorum of ten men].

דאס איז די גרעסטע טובה [tovah: good/benefit], און די פשוט'סטע טובה, און אויך די טיפסטע טובה, וואס גייט ביז אפילו ביז סוף הדורות [sof hadorot: the end of generations]. און איך האף אז מיר וועלן האבן צייט און כח [koach: strength] און מוח [moach: mind/intellect], פשוט, איש ואשה [ish v'ishah: man and woman], צו אנקומען צו דעם.

Generated by Shiur Upload Automation